

ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต. 2541. อ่านโองการแข่งน้ำ: คู่มือสำหรับนิสิตและนักศึกษา
พร้อมการจัดรูปแบบต้นหลักบท กอธบายศัพท์ และถอดคำประพันธ์. กรุงเทพฯ :
ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อ่านวรรณคดี

เรื่อง

ลิลิตโองการแข่งน้ำ

พร้อมการจัดรูปแบบทางฉันทลักษณ์

คำอธิบายศัพท์ และถอดคำประพันธ์

เดิมผู้แต่งวรรณคดีเรื่องลิลิตโองการแข่งน้ำมิได้วางรูปแบบฉันทลักษณ์ที่ชัดเจนไว้ กล่าวคือ เขียนทีละวรรคเรียงติดต่อกันไปบ้าง หรือเขียนบรรทัดละ ๒ วรรคบ้าง (โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อความในส่วนที่เป็นโคลง) ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะผู้แต่งคือผู้ที่อ่านโองการดังกล่าวนี้ด้วยตนเองในการประกอบพระราชพิธีถือน้ำ เมื่อทราบดีว่าเป็นฉันทลักษณ์ชนิดใด ก็สามารถอ่านได้อย่างถูกต้องประการหนึ่ง และอาจเป็นเพราะไม่มีความจำเป็นที่จะต้องเขียนให้เป็นรูปแบบที่ชัดเจน เพราะผู้รู้เรื่องฉันทลักษณ์ดังกล่าวย่อมสามารถอ่านได้อย่างถูกต้องอยู่แล้วอีกประการหนึ่ง ฉันทลักษณ์ดังกล่าวมาเป็นปัญหาแก่คนรุ่นหลังที่ไม่อาจถอดรหัสของฉันทลักษณ์ในเรื่องลิลิตโองการแข่งน้ำได้ นอกจากนี้การเขียนข้อความทีละวรรคเรียงต่อเนื่องกันไปอาจทำให้เกิดการตกหล่นในการคัดลอกต้นฉบับต่อ ๆ กันมา หรือการเขียนบรรทัดละ ๒ วรรคก็อาจทำให้เรียงลำดับเนื้อความสับสนได้ มีผลให้ข้อความในวรรณคดีเรื่องนี้ไม่สมบูรณ์และเรียงลำดับอย่างไม่ถูกต้อง หากความคิดดังกล่าวนี้เป็นที่ยอมรับในเบื้องต้น การสันนิษฐานว่ามีคำบางคำตกหล่นหายไปในที่ที่ควรจะมี หรือมีคำบางคำเขียนผิดเพี้ยนไปจากเดิมด้วยความไม่เข้าใจหรือด้วยความเข้าใจผิด รวมทั้งมีการสลับลำดับข้อความบางส่วน ก็เป็นเรื่องที่น่าจะเป็นไปได้

ด้วยเหตุที่มีความคิดดังกล่าวข้างต้น ประกอบกับการได้ศึกษารูปแบบฉันทลักษณ์ กลวิธีการแต่ง และการใช้สำนวนภาษาของวรรณคดีไทยยุคสมัยเดียวกัน ได้แก่ วรรณคดีสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น รวมทั้งรูปแบบฉันทลักษณ์ของวรรณคดีล้านนาและล้านช้างเป็นแนวเทียบเคียง ทำให้ผู้เขียนได้เรียบเรียงบทอ่านลิลิตโองการแข่งน้ำขึ้น

ในการเรียบเรียงบทอ่านเรื่องลิลิตโองการแข่งน้ำขึ้นนี้ ผู้เขียนได้พิจารณาตัวบทสืบสร้าง (reconstructed text) และตัวบทสันนิษฐานที่มีนักวิชาการต่าง ๆ ได้ศึกษาและพิมพ์เผยแพร่มาก่อนประกอบด้วย ทั้งนี้มีจุดมุ่งหมายสำคัญที่จะช่วยให้นิสิตและนักศึกษาสามารถอ่านวรรณคดีเรื่องลิลิตโองการแข่งน้ำได้อย่างแจ่มแจ้งยิ่งขึ้น และเข้าใจได้ตลอดทั้งเรื่องอันเป็นการช่วยเผยแพร่วรรณคดีเรื่องนี้ให้คนรุ่นปัจจุบันได้รู้จักมากยิ่งขึ้น

เพื่อให้นิสิตนักศึกษาสามารถเห็นรูปแบบฉันทลักษณ์ที่กวีซ่อนรหัส หรือซ่อนกล หรือซ่อนเงื่อนไว้อย่างชัดเจน ผู้เขียนจึงใคร่ขอถอดรหัสของกวีและจัดรูปแบบของวรรณคดีเรื่องลิลิตโองการแช่งน้ำทั้งเรื่องให้เห็นอย่างชัดเจนเสียก่อน แล้วจึงจะอธิบายคำศัพท์และถอดคำประพันธ์ของวรรณคดีเรื่องดังกล่าวนี้ต่อไป

การจัดรูปแบบทางฉันทลักษณ์

ร่ายบทที่ ๑

๑ โอมสิทิสรวงศรีแก้ว แผ่มฤตยู เอาจูเป็นแท่น แก่วนกลืนฟ้ากลืนดิน
บินเอาครุฑมาขี่ สีมือถือสังข์จักรมหาธรณี ภิรุอวตาร อสุรแสงลาญหัก
ทศคณีนจรรยา ฯ

(แท่งพระแสงศรปลั้ววาท)๑

ร่ายบทที่ ๒

๑ โอมปรเมศวรราย ผายผาหลวงออกراء ท้าวเสด็จเหนือวัวเผือก
เอาเงือกเกี่ยวช้าง อ่างทัดจันทร์เป็นปิ่น ทรงอินทรชฎา สามตาพระแพรง
แกว่งเพชรกล้า ฆ่าพิฆนัญญไรว ฯ

(แท่งพระแสงศรอัคนีวาท)๑

ร่ายบทที่ ๓

๑ โอมไชยะไชย ไชโสฬสพรหมญาณ บานเคียรเกล้า เจ้าคลีบัวทอง ผยอง
เหนือขุนห่าน ทานรังก่อดินก่อฟ้า หน้าจตุรทิศ ธรรมิตรดา มหาฤทธราไตร
อมไถยโลเกศ จงตรัสกิดิทาน พิญาณปรมาธิเบศ ไทธเรศสุรสิทธิ พ้อ
ประณมบุญภารดิเรก เสวยพรหมาณทีไชน้อย* นุรภพบุรีก็ร้อย ก่อมา ฯ

(แท่งพระแสงศรพรหมาศ)๑

โคลงบทที่ ๑

๑ นานาอเนกน้ำว

จักรำจักราพาฟ

กล่าวถึงตระวันเจด

อันพลุ่งน้ำแล้งไซ้

เดิมกัลป์

เมื่อใหม่

อันพลุ่ง

ขอदनาย ฯ

โคลงบทที่ ๗

๑ จึ่งเจ้าตั้งผาเผือก

ผาเยอผาหอมหวาน

ขึ้นหอมอายดินเลอ

เลอก่อนสรดินหมู่

ผาเยอ

จึ่งขึ้น

เลอก่อน

แมนมา ฯ

โคลงบทที่ ๘

๑ ตนเขาเรื่องร้อนหล้า

เลอหาวหาววันคืน

ไปได้จ้าวชิมดิน

แสงหล่นเพียงดับได้

เลอหาว

ไปได้

แสงหล่น

มีดมูล ฯ

โคลงบทที่ ๙

๑ มีดมูลวันวันตา

ขอเรื่องเปนพระสุริย

เปนเดือนดาวเมือง

เมืองจ๋าเห็นฟ้าเห็น

ขอเรื่อง

สองหล้า

เมืองจ๋า

แผ่นดิน ฯ

โคลงบทที่ ๑๐

๑ แผ่นดินแลมีคำ

มีวันกินสาลี

.....

ปมีผู้ต้อนแต่ง

มีวัน

เปลือกล้วน

.....

บรรณา ฯ

โคลงบทที่ ๑๑

๑ บรรณาเลือกผู้

ยิ่งยศเปนราชา

อะคร้าวเรียกนามสมมติรา

เจ้าจึ่งตั้งท้าวเจ้า

ยิ่งยศ

อะคร้าว

ชาเจ้า

แผ่นดิน ฯ

โคลงบทที่ ๑๒

๑ สมมติแกลั่วตั้งอาทิ

สายท่านทรงธรณินทร

วันเสาร์วันอังคารวัน

กลอยแรกตั้งฟ้ากล่าว

เดิมกัลป์

เรื่อยหล้า

ไอยอาทิตย์

แข่งผี ฯ

โคลงบทที่ ๑๓

๐ แสงผีเชือกบาดด้วย

ชื่อพระกรรมบดี

ปู่เจ้าท่านรังผยอง

แขกแรกตั้งขวัญเข้า

ชั้นรอง

ปู่เจ้า

มาแขก

รูปเทียน ฯ

โคลงบทที่ ๑๔

๐ เหล็กกล้าหน้าแพรกบัน

ใบตุมเขียรเขียรใบ

โอมโอมพระภูมิ

เทเวศสืบคำฟ้า

ใบตุม

บาตรน้ำ

เทเวศ

เทียงเฮย ฯ (ย่าเฮย)

โคลงบทที่ ๑๕

๐ เทียงเฮยผู้ใดเกา

จกคดพาจจาก

ถือขันสรดใบพลู

.....

จกคด

ซึ่งหน้า

ตานเสียด

..... ฯ

โคลงบทที่ ๑๖

๐

.....

.....

.....หว่ายชั้นฟ้า

.....

.....

.....

คู่แมน ฯ

โคลงบทที่ ๑๗

๐ คู่แมนมารเฟียดไท

ทศพลพระไตรแดนจักร

อยู่ค้อยธรรมารคะ

ประเตยกห้าร้อยเทียร

ทศพลพระฯ ช่วยดู

อยู่ค้อย

ประเตยก ช่วยดู

แมนเดียว ฯ

โคลงบทที่ ๑๘

๐ แมนเดียวอเนกถ้อง

พระสงฆ์เขียวจรรยา

ยิ่งได้ขุนหงษ์ทอง

ช่วยดูขรอำฟ้าได้

พระสงฆ์ ช่วยดู

ยิ่งได้

เกล้าสี ช่วยดู

แผ่นหงาย ฯ

โคลงบทที่ ๑๙

๑ แผ่นหงายฟ้าพัดฟรี

ใจยังใจตายตน
 ปีกัดสี่ปวงผี
 ช่วยดูพื้นใต้ชื่อ

ใจยัง ช่วยดู

ปีกัด

หาวแห่ง ช่วยดู

กามภูมิ ฯ

โคลงบทที่ ๒๐

๑ กามภูมิฟ้าจรแรง

ช่วยดูक्रमคลองแผ่น
 ช้างเผือกฝึกลงหวา
 หารแอ่นเสียงเงือกงวาว

หกลวง ช่วยดู

ช้างเผือก

หาวแอ่น ช่วยดู

ขึ้นลง ฯ

โคลงบทที่ ๒๑

๑ ขึ้นลงฟ้ากระแฉ่น

เรือนผยองเอารงเปน

เรือนผยอง ช่วยดู

หมอกหว่าย

.....

..... ฯ

โคลงบทที่ ๒๒

๑ ...เจ้าผาดำ

สามเล่าแสนผีฟุ้ง
 ยอมท้าวเจ้าผาดำ
 ช่วยดูหันย้าวปู่

สามเล่า ช่วยดู

ยอมท้าว

ผาเผือก ช่วยดู

สมิงพราย ฯ

โคลงบทที่ ๒๓

๑ สมิงพรายเจ้าผาหลวง

.....

 ...ดีร้ายบอก

ผาลาย ช่วยดู

.....

.....

คนจำ ฯ

โคลงบทที่ ๒๔

๑ คนจำผีพรายผี

ชรหมื่นด้ากำรुकสิ้น
 เปนเปลวบชื่อน้ำ
 ตัดคอตัดคออเร็ว

ชรหมื่นด้า ช่วยดู

เปนเปลว

ตัดคอ

ให้ขาด ฯ

โคลงบทที่ ๒๕

๑ บช้อมล้งออเอา

บชื่อน้ำหยาดทอง
บชื้อแร่ังกาเต้า
แตกตาเจาะเพาะพุง

ใส่เล้า

เป็นรูง

แตกตา

ใบแบ่ง ๕

โคลงบทที่ ๒๖

๑ บชื้อหมาหม่มมี

บชื้อเขี้ยวซาซาแวง
.....
.....

เช่นเขี้ยว

ยายี

.....

..... ๕

โคลงบทที่ ๒๗

๑ ยมราชเกี้ยว

ดาดาวซีทุณพี
ตัวโตรดลมฝนฉาว
ทัวฟ้าฟ้าจรโลด

ดาดาว ช่วยดู

ตัวโตรด

ทัวฟ้า ช่วยดู

ลิวขวาน ๕

โคลงบทที่ ๒๘

๑ ลิวขวานขุนกล้าแกลัว

ซียุงเคล้าฟ้าเคลือก
.....
.....

ซียุง ช่วยดู

เปลวลาม

.....

..... ๕

โคลงบทที่ ๒๙

๑ ...สืบหน้าเจ้า

พระรามพระลักษมณ์
ชวักอรแผนทูลเขา
เงือกปล้ำปล้ำเงี้ยวรอนญ

อสูร ช่วยดู

ชวักอร

เงือกปล้ำ ช่วยดู

ราญรงค์ ๕

ร่ายบทที่ ๔

๑ ผิดงผีหมื่นถ้ำ ล้าหมื่นผา มาหนน้ำหนบก ตกนอกชอกฟ้าแมน
 แดนฟ้าตั้งฟ้าต่อ หล่อหลวงเต้า ทั้งเหง้าภูติพนัสบดี ศรีพรหมรักษย์ักษ์กุมาร
 หลายบ้านหลายท่า ล้วนผีหาผีเหว เรืองลมบ้า หน้าเท่าแผง แรงไทยเอาขวัญ
 ครั้นมาถึงดับเสียงเยี่ยระแรงระแรง แผงข้าวยिनเยี่ยรรางรราง รางข้างจูป-
 ปากเยี่ยจเจียวจเจียว เขี้ยวสรคาน อานมลิ้นเยี่ยละลายละลาย ตราบมีในฟ้าในดิน
 บินมาเยี่ยพพล่ง จุ่งมาสูบเอา เขาผู้บื้อ ชื่อใครใจคด ขบถเกียจกาย
 ว่ายกระทุฟาดฟัด ความแควนมัดศอก หอกดินเต้าเท้าถก หลกเท้าให้ไปมิทัน
 ตาย หายระงมระงม ยมบาลลากไป ไพนรกลาบปลิ้น-ด้นพลาง เขาวาง-
 เหนืออพิจี ผู้บื้อบื้อ ชื่อใครใจคด ขบถแก่เจ้า ผู้ผ่านเกล้าอยุธยา สมเด็จพระ
 พระรามาริบดี ศรีสินทรบรมมหา จักรพรรดิศรราชาริราช ท่านมีอำนาจมีบุญ
 คุณอนเภา อันอาศัยร่ม แลอาจชมซัก หักกิ่งฆ่า อาจดอนด้วยฤทธาภาพ
 บาบเบียนตนพันธุ์พวกพ้องญาติกามาไซร์ ไขว้ใจจอด ทอดใจรัก ชักเกลอสหาย
 ตนทั้งหลายมาเพื่อจะทำขบถ ทดโทรห-ดักเจ้าตนไซร์ จงเทพยุดาผู้นี้ให้ตายใน
 สามวัน อย่าให้ทันในสามเดือน อย่าให้เคลื่อนในสามปี อย่าให้มีสุขสวัสดิเมื่อใด ฯ

ร่ายบทที่ ๕

๑ จงไปเปนเปลวปล่อง น้ำคลองกลอกเป็นพิษ คาบิตเป็นดาวจุ่ม
 ฟ้ากระทุมทับลง แล่งแผ่นดินปลงเอาชีฟไป อย่ากินเข้าเพื่อไฟ จนตาย
 อย่าอาศัยแก่น้ำ จนตาย นอนเรือนคำรนคา จนตาย ลืมตาหงายสู่ฟ้า
 จนตาย ก้มหน้าลงแผ่นดิน จนตาย สีสองกินไฟต่างจวน ฯ

ร่ายบทที่ ๖

๑ จรเข้ริบเลื้อฟัด หมี่แรดถวัดแสงขนาย หอกปิ่นปลายปักครอบ
 ใครต้องจอบจตาย งูเงี้ยวพิษทั้งหลายลุ่มฟ้า ตายต้ำหน้ายังดิน นรินทร-
 หยาบหลายหล้า ใครกวินชื่อแท้ผ่านฟ้า ปาวอวยพร ฯ

ร่ายบทที่ ๗

๑ อำนาจแปล้เมื่อแมนอำมรสิทธิ ยศท้าวตรีไตรจักร มิ่งเมืองบุญศักดิ์แพร่
 เพิ่มช้างม้าแผ้วควาย เพชรรัตนพรายพรรณเย็น เพิ่มเขาหมื่นมหาไชย
 กลิ่นชนมาให้เย็นยิ่ง ฯ

๕๔

ร่ายบทที่ ๘

๑ อย่ารู้ว่าอันตราย ขยายขจรอนกบุญ มีศรีบุญพอก่อเศกเหง้า
ใครชื่อ เจ้าเดิมนาง ใครชื่อ รางควายทอง ใครชื่อ ฟ้าสองย้าวเร่งยิน
ใครชื่อ สีนมตรา ... ใครชื่อ ใครรักเจ้าจยศ (ใครชื่อ) เทพายศล่อมฟ้า
(ใครชื่อ) ได้ใจกล้ำดังเพชร ฯ

ร่ายบทที่ ๙

๑ สมเด็จพระรามธิบดี ศรีสินทรบรมมหา จักรพรรดิศรราชเรื้อยหล้า
สุขผ่านฟ้า เบิกสมบุรณ์พ่อ สมบุรณ์ ฯ

